

Поліщук Н.П. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

Аналіз результатів, отриманих у мовознавстві до теперішнього часу, дозволяє зробити висновок, що вивчення мови як замкнутої самодостатньої системи не може бути вичерпним та повинно бути розширено описом механізму функціонування мови у процесі комунікації [3]. Варто враховувати той факт, що комунікативна функція мови виконується за умови, якщо має місце деякий зміст, що є предметом комунікації. Цей зміст знаходить відображення у семантиці мовних одиниць, які використовуються в комунікації як її оперативні одиниці [8]. Прагматичні компоненти при цьому співіснують з семантичними на всіх рівнях формування семантичного змісту мовного знаку. Таким чином, тільки в комунікації реалізуються всі якості мови, починаючи від її звучання та закінчуючи складним семантичним механізмом однозначного вияву конкретних мовленнєвих актів [4], що допомагає розглядати функціональну значимість даного явища при вивченні комунікативно-прагматичних аспектів функціонування. Оскільки вивчення мови як засобу спілкування, тобто мови в дії, у реальних процесах комунікації є особливістю комунікативно-прагматичного підходу до мовних явищ. Це дозволяє досліджувати дану проблему у функціональному аспекті.

Прагматичний аспект аналізу граматичних категорій розробляється у загальному контексті прагматичного підходу до явищ мовної системи. При цьому варто враховувати, "що багатоаспектна організація речення та синтаксична система – об'єктивні факти мовної дійсності" [5], а також те, що вивчення мовної синтаксичної системи здійснюється з урахуванням даних аспектів, що дозволяє розглядати мовленнєві реалізації речення. Така система являє собою багаторівневе утворення та передбачає розгляд граматики у комунікативному аспекті, оскільки граматичні одиниці, будучи лінгвістичними знаками, виконують поряд із семантичною та синтаксичною функціями функцію прагматичну, причому, не ізольовано, а у складі речення-висловлювання як цілісної системи.

Таким чином, граматичні структури відіграють важливу роль у процесі комунікації, формуючи структуру висловлювання. Висловлювання є результатом взаємодії його власно-семантичного (тобто пропозиційного) змісту з прагматичною настановою, що дозволяє узагальнити та обійняти все те, що, звичайно, розуміють під мовленнєвою ситуацією, яка націлена на комунікацію.

Сукупність комунікативно-прагматичних факторів, яка створює соціо-психологічну ситуацію конкретного мовленнєвого акту узагальнення та детермінує, тим самим, комунікативний однорідний смисл висловлювання, трактується як прагматична настанова. Центральним поняттям прагматичної настанови висловлювання виступає інтенція (комунікативний намір мовця), тобто направленість висловлювання на вирішення визначеного мовного завдання спілкування. Ситуація мовленнєвого спілкування – необхідний для комунікативного акту координаційний апарат висловлювання, так як комунікація в цілому реалізується в конкретних комунікативних актах. А елементарний комунікативний ряд "відправник – повідомлення – отримувач" виступає у ролі кванта комунікації. Якщо відсутній будь-який із цих компонентів, комунікативний акт неможливий. Важливим є те, що певна свобода вибору тих чи інших моделей мови мовцем є характерною особливістю комунікативного акту. Прагматика мовної одиниці змістовна. Якщо говорити про актомовленнєвий зміст висловлювання як про такий, що відображає ситуацію комунікативного акту, то треба враховувати зміст висловлювання. При цьому прагматичний зміст співвідноситься з певними формально-мовними та просто мовними показниками.

У сучасній лінгвістиці найбільш розповсюдженими є два категоріальних підходи до визначення прагматичного аспекту мови:

1. Категорії, орієнтовані на мовця, які передбачають сприйняття ним висловлювання та можливості дати оцінку наданій інформації.
2. Категорії, орієнтовані на співрозмовника, які передбачають вплив на слухача, на особу, до якої звернено дане висловлювання – на адресата.

Треба зазначити, що поняття адресанта, адресата та пов'язуючого їх, спрямованого адресантом у мовленнєвій інтеракції з адресатом висловлювання, є центральними при будь-якому підході до побудови моделі комунікативного акту.

Розглядаючи дані категорії, треба визначити, що, з одного боку, прагматика трактується як комунікативний аспект мови, орієнтований на дослідження кінцевого результату – ефекту мовної комунікації [4]. У даному випадку реалізується функція впливу на отримувача інформації, що є кінцевою метою комунікації. Саме це треба враховувати під час розгляду комунікативно-прагматичного ефекту у використанні мовних одиниць. Прагматика досліджує використання мовних одиниць у плані комунікації, що дає можливість мовцю впливати на слухача, тобто на особу, до якої звернене дане висловлювання. Фактор адресата є при цьому визначальним моментом. Для найбільш адекватного здійснення свого наміру з метою безпосереднього впливу на адресата мовець підбирає відповідні мовні форми. Це дозволяє формувати висловлювання. Адресат при цьому виступає як особа або група осіб, якій/яким спрямовується висловлювання, що походить від адресанта.

З іншого боку, треба зосередити увагу на суб'єктивному факторі, тобто коли мовець займає головну позицію. Якщо семантика моделює відношення між мовними знаками, то прагматика вивчає відношення

між знаками та тими, хто їх використовує. Цей фактор має важливе значення під час розгляду прагматичного аспекту в процесі комунікації.

Очевидно, що категорія суб'єкта розглядається як центральна категорія прагматики, основа якої полягає в загальній якості мови – у суб'єктивності. Таким чином, можна розглядати відношення “мовець – мовний знак” [7].

Розглядаючи поняття прагматичного суб'єкта, можна виділити на формально-граматичному рівні граматичний суб'єкт – підмет речення. Треба враховувати, що кожний член речення є носієм двох значень: граматичного та комунікативного, що дозволяє вивчати взаємозв'язок між граматичною та комунікативною структурою суб'єктно-предикатних значень. При цьому під предикацією треба розуміти відношення даного змісту, даного предмета думки до дійсності, яке відбувається в реченні (на відміну від словосполучення).

Суб'єктно-предикатні відношення, які на комунікативному рівні виникають між двома членами висловлювання, є комунікативним суб'єктом (темою) та комунікативним предикатом (ремою).

У повному своєму вияві комунікативна структура містить обидва елементи – тему (тобто те, що є предметом повідомлення) та рему (тобто те, що повідомляється про цей предмет). Таке речення є комунікативно двочленним (дилемою) [2]. Стан двочленності фрази знаходить подальший розвиток під час розгляду інформативної значимості компонентів, які є складником фрази, при цьому суб'єктна частина оцінюється як дане (тематичне, відоме), а предикатний член – як нове (рематичне, невідоме, більш важливе) [1]. Комунікативний рівень розкриває інформативний аспект висловлювання та показує, для чого повідомляється дане висловлювання.

Будь-який член речення може входити як в тему (включно "ситуативні елементи" теми), так і в рему, тобто у ядро повідомлення, яке у свою чергу може супроводжуватися безпосередньо незалежними від нього елементами, які не є метою повідомлення, але мають різну міру комунікативного динамізму, тобто спроможність просувати повідомлення [6]. Під “ситуативними” елементами теми розуміють умови, у яких відбувається повідомлення та на фоні яких воно розвивається.

У цілому, треба відзначити, що функціонування мови можливе з урахуванням комунікативних особливостей, які дозволяють розглядати комунікативно-прагматичні відмінності вживання мовних одиниць та їх використання у мовленні.

Література

1. Веденина Л.Г. Французское предложение в речи. - М.: Высшая школа, 1991. - 188 с.
2. Гак В.Г. Коммуникативные трансформации и системность средств логического выделения во французском языке // Филологические науки. - 1975. - № 5. - С. 49-53.
3. Каменская О.Л. Текст и коммуникация. - М.: Высшая школа, 1990. - 152 с.
4. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. - М.: Наука, 1980. - 150 с.
5. Минкин Л.М. К вопросу о многоаспектности предложения и композиции языковой синтаксической системы // Иностранные языки в школе. - 1980. - № 4. - С.15-19.
6. Реферовская Е.А. Лингвистические исследования структуры текста. - М: Просвещение, 1983. - 215 с.
7. Степанов Ю.С. В поисках прагматики // Известия АН СССР. - 1981.- № 4. -С. 325-332.
8. Шахнарович А.Н. Семантические аспекты коммуникативной функции языка // как коммуникативная деятельность человека. - М.: Наука, 1987. - С. 26-30.
9. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика // Структурализм - : «за» и «против». - М., 1975. - С.193-230.
- 10.